

JOG- ÉS ÁLLAMBÖLCSELET

Szentes Barbara

A szubjektum szerepe a bírói döntéshozatalban *

*„Áldalak sors, hogy bíróvá nem tevél,
mi könnyű törvényt írni pamlagon.
Könnyű ítélni a felületesnek, és mily nehéz
ki a szívet kutatja, méltányolván minden redőzetét.”*
Madách Imre: Az ember tragédiája

I. Bevezetés

Ebben a tanulmányban a bírók szubjektivitásáról lesz szó, pontosabban megjelölve arról, hogy a bírákat a döntéshozatali eljárás során mennyire befolyásolja saját szubjektumuk, és mennyire érvényesülhet pusztán csak az a logikai mechanizmus, amely az előadott tényekből, és az egyedi esetre koncentrált jogszabályokból képződik. Tehát, hogy mennyire valósul meg, a minél nagyobb objektivásra való törekvés a bírói eljárásban.

A jogalkalmazó szubjektumának komoly szerepet kell tulajdonítanunk. Szeretném leszögezni azonban, hogy különbséget kell tennünk a jogalkalmazó szubjektumának lényeges és másodlagos vonásai között. Így a szubjektivitás és a szubjektívizmus fogalma között, amelyek nem összekeverendők. Lényeges vonás lehet a jogalkalmazó képessége, képzettsége, tapasztalata, másodlagos vonás pedig például a rokonszenv, ellenszenv és egyéb érzelmi tényezők, motivációk.¹

A tanulmányom megírásához segítségül hívom Dr. Fellegi Borbála kutatásait, ezen kívül különböző tudósok, jogászok, jogelméleti gondolkodók elképzeléseit. Vázalet álláspontjaikat, magáról a bírói eljárásról, és a szubjektív döntéshozatalról. Többek között szó lesz Helmut Coing, Gustav Radbruch, Herbert Hart, Jerome Frank és Oliver Wendel Holmes „alkotásairól”. Végül garanciákat keresek a totális szubjektivitás kiiktatására, amelyeket nem lehet teljes körűen felsorolni, így az általam fontosabbnak ítéltokról lesz szó.

A tanulmány zárása egy rövid rész olyan aktualitásokról, amelyek a témához kapcsolódnak, és a kutatómunka során szereztem róluk tudomást. Gondolok itt más jogászok, vagy maguknak a bírónak a véleményére, tapasztalataira, közhangulatra, arra hogy egy kicsit a másik oldalt nézve (nevezetesen az ítéletben érdekelt feleket, a peres feleket) milyen összképet kapunk. Úgy érzem a teljességhez ez is hozzátartozik.

---

* E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXX. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Jog- és állambölcselet” szekcióban 1. helyezést ért el. Konzulens: Dr. Antal Csanád

¹ Visegrády Antal: Jog- és állambölcselet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest 2003

II. A bírók válasznak²

Dr. Fellegi Borbála kutatása kiválóan illeszkedik ebbe a tanulmányba. Arra voltam kíváncsi, hogy maguk a bírók mit nyilatkoznak arra nézve, hogy döntésüket mennyire befolyásolja saját személyiségük, szubjektumuk. Így kiválogattam azokat a részeket az előadásból, amit fontosnak tartottam leírni.

Arra a kérdésre, hogy a bírák munkája működhet-e teljes objektivitással, vagy ez inkább csak egy mítosza a jogalkalmazásnak, az egyik bíró ezt válaszolta:

B1:³ *„Ha a kérdés az, hogy egy ítéletben megjelenik-e a bíró, mint szubjektum, akkor azt mondom, hogy feltétlenül. Az igaz, hogy minden bíró csak a törvénynek van alávetve, elfogulatlan és pártatlan, és ez így helyes. De azt nem lehet kikapcsolni, hogy a bíró is ember. Ha leültet két bírót két elzárt szobába, és ugyanazt a vádiratot eléjük teszi, ugyanazzal a történettel, ugyanazokkal a szereplőkkel, le fog folytatni két bíró két tárgyalást, fog írni két különböző ítéletet, ami a bűncselekmény megnevezésében (ha eltalálják, jól minősítik) és a büntetés kiszabásában lényegében ugyan az lesz. De semmi másban nem lesz ugyanaz. Tehát a bíró az érzéseit, a személyes emberi meggyőződését nem tudja kirekeszteni, és véleményem szerint nem is szabad kirekeszteni.”*

A következő számomra érdekes kérdés az önismeret jelentőségével foglalkozott, azzal, hogy szükséges-e a bírók számára egyfajta önismereti képzés. Erre a felvetésre az alábbi válasz érkezett:

B1: *„Ez alapvető elvárás lenne. Magunk között, ez [az interjú] úgyis anonim... Tényleg vannak olyan bírók, akik nagyon elbaltázott magánélettel rendelkeznek. Minden bíróságon lehetne ilyen típusokat felsorolni. Lelki roncsok, és nyilvánvalóan mindez kölcsönhatásban van a munkájukkal is, és előbb-utóbb kihat rá. Ez elég rondán hangzik, de tényleg így van, és ráadásul a bíráskodással együtt jár az is, hogy az ember egy idő után hiú lesz, azt gondolja, hogy ő a legokosabb a világon. Ez valahol elkerülhetetlen, mert ott a tárgyalóteremben mindenki kussban van. Egyébként is az ő ügyei a legfontosabbak. [...] Tehát van egy ilyen elbizakodottság, ilyen hiúságra való hajlam. Ez ténylegesen meg is van. A munkával, a munka jellegével, a teherrel együtt jár ez, ilyen ördögi kör, hogy aki bíróként még mondjuk nem házasodott meg, vagy nincsen tartós kapcsolata, az simán belefeledkezhet annyira a munkába, hogy aztán ez kihasson oda, hogy nincs is lehetősége rá, hogy normális párkapcsolatra tegyen szert. Ilyen agglegények és vénkisasszonyok azért előfordulnak. Szerintem, bár nem tudom máshol nagyobb számban-e, de a munkakörből következőleg ennek jelentős személyiségtorzító hatása tud lenni.”*

---

² Fellegi Borbála: Megtorlás vs. Jóvátétel: mi a büntető rendszerünk célja az ügyészek és bírók szemével nézve? Előadás az ELTE Társadalomtudományi Kar Szociológiai Doktori Iskolájának 2007. évi Konferenciáján. Budapest, 2007. november 16. (A fejezet e része az előadása alapján készült.)

³ A B. megjelölés alatt a továbbiakban az éppen nyilatkozó bírót értem.

Azokról a kollégákról, akik nem igazán erre a pályára valók egyes bírók szerint:

B2: *„Azt gondolom, hogy nagyon sokféle kolléga van, és egy csomó olyan embert ismerek itt a bíróságon, akibe én úgy gondolom, hogy nem szorult kellő empátia ahhoz, hogy ezt csinálja. Itt is különböző emberek dolgoznak. Néhány dolgon pedig nem hiszem, hogy lehet segíteni. Egy csomó olyan embert ismerek, akiről azt látom, hogy nem tud az emberekkel megfelelően bánni. Tehát mondjuk kihallgatni egy tizenegy éves sértettet arról, hogy hogyan erőszakolták meg. Ahhoz nyilván kell valami érzék vagy valami, nem tudom. Tehát, hogy egy ilyen személlyel megtaláljuk a hangsúlyt. Mondjuk egy ilyen felnőttet kihallgatni... hát nem tudom, hogy ez lehet-e képezni. Lehet, hogy lehet. De valószínűleg ez megint olyan, hogy vagy megy, vagy nem megy. [...]*

Vannak olyan kollégák, akik hihetetlenül merevek és elzárkózóak, és folyton rendbírságotnak, meg rendre utasítanak, meg mit tudom én. És azoknak a döntését sokkal nehezebben fogadja el mondjuk a sértett, akinek egyébként nincsen szava. Tehát magyarul le van szarva, jog szerint. Mert ő nem hivatkozhat semmire. Meghallgatta, hogy ezt kapta a vádlott, és haza lehet menni. De azért nyilván nem mindegy. Hiszen ez pont arról szól, hogy nem mindegy. Na mindegy.”

A gondolatok és érzelmek megjelenéséről a döntéshozatal során:

B2: *„Természetesen emberből van a bíró is, mindenféle érzelmek megnyilvánulhatnak, gondolhat bármit. A gondolatait azonban mindig félre kell raknia. Nem gondolhat olyat, hogy hű, a hétszázát, ezt aztán, most ami csak belefér, majd jól oda-kenni neki. Gondolhat persze ilyet, mert hiszen emberből vagyunk, mint mondtam, de ezt is félre kell tenni. Gyakorlatilag úgy kell ott ülni, ha úgy tetszik, a jogából veszem a példát, mint egy szélmentes időben egy csendes víztükör előtt. Ahol nincsenek még fodrok se, nem hogy hullámok. Elkezdni abszolút olyan módon, hogy még csak ne is látszódjék semmi. De ezen túlmegyek, ne is legyen bennem semmi, ami a vádlott sorsát eleve eldöntheti. Mert hiszen ha az érzelmeimet nem tudom elnyomni, nem tudom kezelni, félrerakni, akkor előfordulhat, hogy siketté, vakká válok a mentő körülményekre, vagy az ellentétes tartalmú bizonyítékokra.*

Mondott egyszer nekem egy öreg bíró olyat, ugye természetesen ilyet mondanak, hogy nem csak elfogulatlannak kell lenni, hanem annak is kell látszani. Én meg azt szoktam mondani, hogy nem kiabálunk, mert a hangrezgéstől leeshet mögülnk a címer. Ez egy nagyon fontos dolog, hogy nem azért van a bíró, hogy kiabáljon. Egy picit azért vagyok én mindig skeptikus ezen a téren, mert hallottam már fiatal bíróról is, aki azt hiszem átesett ilyen szűrőn, hogy időnként olyan furcsán és nehezen minősíthető hangnemben beszél ügyfelekkel tárgyalóteremben. Nyilván nehéz ezeket kötni bármihez. De ez olyan, mint egy falu valahol, nem? Tudnak egymásról az emberek.”

Számomra ezek a beszélgetések nagyon érdekesek voltak, és amikor olvastam egyre jobban megerősödni láttam mindazt, amit a tanulmányomba eddig belefoglaltam, amit eddig éreztem. Azt, hogy a bíró is ember, vannak érzései, gondolatai, benyomásai a döntéshozatal során, de ezeket amennyire lehet, kizárja. Lehetnek negatív bírótípusok is, mint azt Horváth Barna leírta, de csak elenyésző számban, és a

többi bíró pont róluk vesz úgymond „ellenpéldát” így válnak még jobb bírává, látva azt, milyenek nem kell lenni, milyenek nem szabad látszódnia.

III. Kitekintés a gyakorlatba egy jogeset vázolásával⁴

A témám gyakorlati oldalának megvillantásáért fűztem ide ezt az alpontot, amelyet Pokol Béla kutatása ihletett.

Pokol Béla megpróbálta vizsgálni a bírói döntési folyamatok tényleges lefolyását, amelyhez a bírósági irattárból szerzett dokumentumokat használta fel. 2002 nyarán a Fővárosi Bíróság elnökétől kapott engedélyt arra, hogy 25 polgári- és 25 büntetőeljárás teljes anyagát megvizsgálhassa, amelyeket a bíróság épületében tanulmányozhatott. Fénymásolásra nem volt lehetősége így az összesen több ezer oldalas periratokat csak részletes jegyzetelés során tudta kimenteni, ezért muszáj volt elválasztania a jelentős részeket a jelentéktelenebbektől.

A Jogelméleti Szemlében ezekből az esetekből mutatott be párat, mégpedig azokat, amelyek valamilyen szempontból eltértek az ideális bírói döntési elvárásoktól, illetve amely esetekben a törvényi tényállás „nyitottabb” helyzeteket adott a bírának, akár ellentétes döntési opcióra is lehetőséget teremtve. Ezekből az esetekből választottam ki egyet bemutatásra.

A P. 20229/91. számú polgári per életközösségi vagyongegosztás ügyében indult. A jogi szabályozás szerint végletesen nyitott ügy iskolapéldájának lehet tekinteni, amely eldöntése ellentétes irányba is ugyanolyan jogos lett volna.

Pokol Bélát idézve: „Ha ilyen ügyek nagy gyakorisággal fordulnának elő egy jogrendszerben, akkor messzemenően igaz lenne a »critical legal studies« irányzat tézise, miszerint mindig két ellentétes jogi megoldás létezik egy ügyre, és az így nyitottan maradó esetet mindig a felek konkrét személye, a bíró jogon túli politikai és ideológiai értékei alapján döntenek el ténylegesen.”

A felperes férfi budapesti házába 1977 végén költözött be gyerekeivel az elvált asszony alperes. 1988-ig éltek közös háztartásban, élettársi kapcsolatban. Az asszony ez idő alatt 220 ezer forintért egy másik házat vett (a korábbi férje által a kiköltözéséért fizetett összegből), majd azt eladta 350 ezer forintért, és az új élettársa melletti üres telek megvásárolása után ott házépítésbe kezdett. Közben együtt éltek a felperes férfival. Az asszony főzött, mosott, takarított, a háztartás pénzügyi fedezetét pedig közösen adták össze. A férfi dolgozott a készülő ház építkezésén is. Egy közös ingatlant is vettek, negyed-negyed részben a felperes, ennek anyja, az alperes és ennek lánya nevére íratva. Az életközösség 1988 nyarán ért véget, az asszony véglegesen az elkészült házba költözött, a férfi viszont kérte az új ház felének értékét, mint az életközösség megszűnése után a vagyontársaság rá eső részét. Ennek megtagadása után 1991 elején keresetet nyújtott be a Fővárosi Bírósághoz.

Az életközösséget a Ptk. szabályozza: Az élettársak – házasságkötés nélkül, közös háztartásban érzelmi és gazdasági közösségben élő nő és férfi – együttműködésük alatt a szerzésben való közreműködésük arányában szereznek közös tulajdont. Ha közreműködésük aránya nem állapítható meg, azt azonos mértékűnek kell tekinteni. A bírói gyakorlat kiemeli, hogy az életközösséghez nem elég az érzelmi kap-

---

⁴ Pokol Béla: A bírói döntési folyamat elemzése. Jogelméleti Szemle 2002. 4. sz.

csolat, hanem a vagyontársaság elismeréséhez az is kell, hogy gazdasági összefonódás jöjjön létre az együtt élők között. Ebben a perben a felperes azt állította, hogy a közös gazdálkodás létrejött, és mindig, kölcsönösen segítették egymást, ő is segített a készülő új ház építésében, ezért kéri a ház értékének felét. Az asszony ezzel szemben azt állította, hogy noha közös háztartást vezettek, ennek során pontosan megosztották egymás között a felmerült költségeket, és külön takarékbetétkönyvük volt. Ezen túl az alperes szerint a házépítésnél a férfi csak kis részben vett részt, pontosan: a ház alapjainak ásásánál három napot segített, és ő készítette el a ház körüli járdát. A tanúkat is meghallgatta a bíróság, amely során az derült ki, hogy a férfi sokkal többet dolgozott a ház építkezésén, mint amit az asszony elismert. Az egyik tanú állítása szerint, mikor az alperes hölgy nem volt jelen az építkezésen, akkor mindig a férfi irányította a munkásokat, és ebben az esetben ő is fizette ki őket. A munkások is aláírták, hogy a férfi és a nő közösen fizette meg munkájukat. A tanúvallomások zöme a közös gazdálkodást támasztotta alá. Az első fokú tárgyalás négy évig tartott, és a felperes kérelmét a bíróság elutasította. Az ítélet szerint nem jött ugyanis létre érzelmi-nemi kapcsolaton kívül közös gazdálkodás. Indoklásként a takarékbetétkönyvek különállóságát hozta fel a bíróság, gyakorlatilag iratellenesen, ugyanis a felperes tagadta ennek meglétét, bizonyításra pedig nem került sor, a bíróság az OTP-t nem kereste meg ez ügyben. Azt is vitatta a felperes ügyvédje a fellebbezésben, hogy a külön takarékbetétkönyvek léte kizárná a közös gazdálkodást, hiszen manapság a házastársak sokaságánál bevett szokás külön takarékbetétkönyv kötése. A fellebbezést elbíráló Legfelsőbb Bíróság mindezek ellenére helybenhagyta az elsőfokú ítéletet, és ugyanezt tette a felülvizsgálati eljárásban az LB felülvizsgálati tanácsa, pedig a pereszes fél jelezte, hogy az elsőfokú bíróság döntése teljes mértékben az alperes előadásán alapult, mellőzte a tanúvallomásokat (ahol mindenki a közös gazdálkodás fennállásának irányába tett vallomást) továbbá a mellőzés okait sem indokolta meg. A felülvizsgálati ítélet elismerte ezeket, de nem tekintette jogszabálysértésnek, így helybenhagyta az ítéletet.

Azt, hogy akár ellentétes döntés is született volna ebben az ügyben, semmi sem támasztja alá jobban, mint egy korábban lezárult másik nagyon hasonló ügyben hozott döntés. Mindössze annyi volt ebben az ügyben az eltérés, hogy a felperes volt az asszony, aki kérte az élettársi vagyontársaság megállapítását hosszú évek együttélése után, amit a férfi megtagadott, arra hivatkozva, hogy érzelmi-nemi kapcsolaton túl közös gazdálkodás nem valósult meg. Az elsőfokú bíróság itt megállapította a közös gazdálkodás megvalósulását, és elrendelte a vagyonmegosztást. Az alperes fellebbezett, mivel a közös háztartásban élő asszony egy idő után csak rokkantnyugdíjban részesült és a férfi nagyobb keresettel rendelkezett, egyéb iránt a pénzeket is ő kezelte. A másodfokú bíróság ezért „korlátozott vagyontársaságot” állapított meg, amit a felperes felülvizsgálatban megtámadott, hiszen a Ptk. ilyen fogalmat nem ismer. A Legfelsőbb Bíróság jogosnak ismerte el ezt az érvet, és az ítéletet a Ptk. 578/G. § (1) bekezdésének helytelen alkalmazása miatt tévesnek minősítette. Ezek után csak találgatni lehet, hogy az előző ügyben mi lehetett a bírósági motivációja. Igaz ezt már sosem tudjuk meg, de valószínűsítem, hogy szerepet játszhatott a bírósági személyisége is. Számomra még az is gondolatébresztő volt, hogy gyakorlatilag mindkét esetben az asszony javára döntött a bíróság.

IV. Álláspontok

A 90-es évek közepe felé, megjelent egy könyv, amely felkeltette a jogelmélettel, illetve jogbölcselettel foglalkozók figyelmét.⁵ Ez az írás, Helmut Coing: A jogfilozófia alapjai⁶ című műve. Mivel ebben a könyvben találni a témához is pár érdekes okfejtést, így fontosnak éreztem ezeket a gondolatokat is beleszőni a tanulmányomba. A mű tulajdonképp a náci Németország jogi pozitívizmusára való reagálás. Az „újjáéledt” természetjog képviselői azt kívánták biztosítani, hogy a jog megfeleljen bizonyos erkölcsi elveknek, ugyanis a jogi pozitívizmus hívei szerint a jog érvényességének feltétele kizárólag az, hogy az valamely állami szervtől származzon, és mint ilyen kötelező erővel rendelkezzen, alkalmazása feltétlen legyen. Ilyen jogszabály ellen akkor sem lehetne tenni semmit, ha az rendkívül igazságtalan, embertelen lenne. Felmerül így a kérdés, hogy mi történik abban az esetben, ha a bíró igazságtalan törvénnyel találja magát szemben. Először két megoldást ismertetnék, az egyik Gustav Radbruch, a másik Herbert Hart nevéhez köthető, majd egy harmadikat is, Coingét.

Radbruch szerint a bíró bizonyos jogtechnikai fogásokkal kitérhet az igazságtalan törvény alkalmazása elől, tehát olyan jogi konstrukciókat kell keresnie, amit alkalmazva kikerüli az igazságtalan jogszabályt. (Véleményem szerint nagyon hasonló ez a jelenség a „jogi kiskapuk” kereséséhez, hétköznapi szóhasználatlall élve.)

Hart nem ismeri el a jog erkölcsi eredetét, így szerinte a bírának nem szabad összekeverniük a jogi és erkölcsi szempontokat, ugyanis a jog akár szélsőséges helyzetben erkölcstelen is lehet, ennek ellenére nem mentesülhet az alkalmazás kötelezettsége alól.

Coing ezzel szemben azt mondja, hogy a bírónak mindig igazságosan kell eldöntenie az egyes eseteket, (bár természetesen bizonyos keretek között), de elvetheti az igazságtalan „pozitív jogot” tehát eltérhet az erkölcstelen törvény alkalmazásától.

„Mivel a bíró valósítja meg az absztrakt igazságossági rend és a személyes igazságosság szintézisét, ezért az ő alakja uralja a jogéletet. Az ő személyében, személyes erkölcsi döntése révén kerül meghaladásra a személyes és a rendbe öntött igazságosság közötti ellentét. Az ő tevékenységében valósul meg a jog.”⁷

Mindezeket azért tartottam fontosnak megemlíteni, mert egy peres eljárás során a felek a bírótól általában az „igazságot” kérik kinyilvánítani. Az emberek azt várják tőlük, hogy ügyeiket jogszerűen és a lehető legigazságosabban döntsék el. A legtöbbször azonban mindkét fél vagy oldal a saját maga javára döntene, neki az az „igazság”. Ha viszont ezt nézzük, így szubjektíve több igazság létezik, a bírónak pedig az objektív igazságot kell megtalálnia. Tehát a bírói szubjektum valószínűleg szintén kialakít magában egy képet arról, hogy szerinte mi lenne az igazságos, erkölcsös, ezt kell összeegyeztetnie a joggal, és megtalálni a „fő” és egyetlen igazsá-

⁵ Coing művének elemzését ld. bővebben: Takács Péter: A személyes és a rendbe öntött igazságosság. BUKSZ 1996. 4. sz.

⁶ Helmut Coing: A jogfilozófia alapjai. Osiris Kiadó, Budapest 1996

⁷ Coing: i.m. 215. o.

got, ami nehéz feladat. Ennek a feladatnak részesei a jogászok is, akik megtalálják az ügyre vonatkozó jogi relációkat, ezzel könnyítve a bírák dolgát. Bár a jogászok számára nem az igazság kiderítése az egyetlen cél, hanem ügyfelük képvisellete, védelme, elősegítése annak érdekében, hogy számára megfelelő döntés szülessen. Ezeken túllépve viszont a jog keretein belül kell maradniuk. A jogász csak olyannal érvelhet, amit a jogalkotó a „kezébe adott”. Talán még azzal is segítik a bíró munkáját, hogy sokkal részletesebben ismerik a körülményeket, amiket a bíró egyetlen vagy pár alkalommal nem tud részletesen megtudni, leszűrrik a jogilag releváns információkat, az ügy eldöntéséhez mérvadókat és ezeket tálalva hagyatkoznak a bíró mérlegelésére.

A bírák viszont nem robotok, nem adatgyűjtők, ahova az ügyfél, bedobálja az információkat, majd kiadja az ítéletet; a bírák emberek. Emberi mivoltukból adódóan vannak érzéseik, gondolataik, érezhetnek ellenszenvet, vagy szimpátiát. Többek között ezt nevezzük szubjektumnak.

Jerome Frank szerint a bírói ítélet kialakulásának lelki mechanizmusa nem a logika szabályait követi, tehát nem logikai folyamat. Álláspontja szerint a bíró úgy hozza meg az ítéletet, hogy az ügy áttanulmányozása során, kialakul benne egy „előzetes ítélet”, a tárgyalás folyamán, pedig ehhez az ítélethez keresi hozzá a tényeket.⁸ Ha ezeket a tényeket nem találja, akkor alkot egy újabb „előzetes ítéletet”, mindezt addig folytatva, míg az ítélet össze nem passzol a tényekkel.

Jerzy Wroblewski megállapítása szerint viszont a jogalkalmazás 4 szakaszra osztható, a bírák valójában 4 döntést hoznak: tényállásdöntést, bizonyításdöntést, jogszabály-értelmező és végső, finális döntést.⁹

Jerome Frank azt is állította, hogy a bírói szubjektum döntően rányomja bélyegét az ítéletre, azokban az esetekben pedig, ahol a tények lehetővé teszik a választást a bíró számára, mint például az ellentétes tanúvallomások esetében, még inkább előkerül a szubjektivitás. Frank szerint ilyenkor a bíró a benyomásaira, emlékeire, személyes értékeire fog hagyatkozni, és ennek alapján hozza meg az ítéletet.

Ami még nagyon érdekes megállapítás Frank részéről, hogy mivel ezek az értékek a bíró élete során folyamatosan változnak, ezért ugyanaz a bíró, évek múlva ugyanabban az ügyben másképp fog dönteni, még akkor is, ha a jogszabályok nem változtak, hiszen ő maga változott.

Frank „Emberi lények-e a bírák?” című tanulmányában azt írja, hogy a jogkereső polgárok azt várják a bíróktól, hogy automataként működjenek: pénzt dobnak a gépezetbe, megnyomnak egy gombot és kijön a bírósági „automatából” az igazságos ítélet. Az USA Legfelsőbb Bíróságáról azt írja, hogy rendkívül nagy szerepet játszanak az ítélezésben a pszichológiai tényezők, a bíró „tudatlanja” (Freud után). Ezt olvashatjuk: *„[h]atalmas szerepet játszik az ítélezési folyamatban a »tudatalatti« különösen ott, ahol az ügy közletről érint kortársi gazdasági és társadalmi problémá-*

---

⁸ Jerome Frank: Law and the Modern Mind. Brentano's, New York 1930

⁹ Jerzy Wroblewski: The Judicial Application of Law. Springer-Verlag, New York, LLC 1992

kat”.¹⁰ Mindezek után, nem elhanyagolható megemlíteni, hogy Frank maga is bíró volt.

A következő tudós, akinek elméletéről szót ejtenék, Oliver Wendel Holmes, amerikai fizikusból lett író majd jogász. Bár hazánkban főként híres idézeteit ismerik az olvasók, tehát inkább az írói oldalát emelik ki, bizony jogászként és tudósként is tevékenykedett, így mutathatom be a jogról és a bírásról alkotott elképzeléseit.

Holmes hangsúlyozta ki azt, hogy a jog pusztán jóslat arra nézve, hogy a bíróságok ténylegesen mit fognak cselekedni. A jog előreláthatóságát csupán illúzióknak gondolta, a logikai műveleteket ugyanis átszövik az értékítéletek. A bíróságot jelképnek tekintette, amelynek keretein belül a tényelemek és az értékelemek joggá szövődnek össze.¹¹ Szerinte sokkal inkább a bíróságok alakítják a jogot, ugyanis a döntési folyamat során elkerülhetetlen, hogy a tényelemek, vagy a logikai mechanizmus, érzelmek, értékítéletek nélkül tudjanak kiteljesedni, így nem tudnak önmagukban egyedüli meghatározójává válni az ítélkezési folyamatnak. Valójában ő is a bírók objektivitásának és szubjektumának keveredéséről beszél.

Véleményem szerint azok a gondolkodók, jogászok, jogtudósok, akik valaha is foglalkoztak a bírók és szubjektivitásuk kérdéskörével, mind elismerik, hogy létező probléma, ha ezt problémának lehet egyáltalán nevezni. Vannak, akik úgy vélik, hogy a bíró nem hagyatkozhat saját érzéseire, még akkor sem, ha nyilvánvalóan igazságtalan, vagy erkölcstelen jogszabállyal kerül szembe. Vannak, akik azt gondolják, hogy a bíró nem is tudna másra hagyatkozni, mint a saját érzéseire, benyomásaira, tapasztalataira, még ha ez tudat alatt zajlik is benne. Vannak, akik az igazi jog megtestesítőjeként néznek a bírókra, akik saját maguk szubjektuma által vegyítik a rendet, törvényt és az erkölcsöt, így hozva igazságos döntést.

V. Garanciák a totális szubjektivitás kiiktatására

Ebben az alponban külső „eszközökről” lesz szó, amelyek megakadályozzák a bíró szubjektív döntéshozatalát, ha az mégis felmerülne, és nem bíznánk a bíró objektivitásában. Ezek a garanciák sokfélék lehetnek, megemlíteném a legfontosabbakat, még pedig a bírák kizárásának feltételeit, összeférhetlenségi szabályokat, a társasbíráskodást, az ügyészek és ügyvédek szerepét, és a perorvoslati lehetőségeket.

Az igazságszolgáltatás egyik legfontosabb alapelve a bírói függetlenség. A bírók személyes függetlenségét védi mentelmi joguk és széles az összeférhetlenségek köre is. Ebből kiemelkedik az igazságszolgáltatás pártatlanságának elve.

Kezdjük talán ott, hogy egy ügyben nem minden bíró ítélkezhet. Nézzük hatályos jogszabályunkat az 1952. évi III. törvényt a Polgári Perrendtartásról. Először is a törvény általános céljaként jelöli meg, „*hogy a természetes személyek és más személyek vagyoni és személyi jogaival kapcsolatban felmerült jogviták bíróság előtti eljárásban való pártatlan eldöntését az e fejezetben meghatározott alapelvek érvényesítésével biztosítsa*”.

¹⁰ Ádám György: Az igazság szolgáltatása c. tanulmányából. http://www.jogvita.hu/az_igazsag.html (2011.12.01.)

¹¹ Mezei Péter: A joghézag kérdése régen és ma. Jogelméleti szemle 2002. 2. sz.

A következő érdekes rész számunkra, a 13. §, amely a bírák kizárásáról szól. E paragrafus alapján az ügy elintézéséből ki van zárva, tehát bíróként nem vehet részt a fél (a bíró saját maga bírója nem lehet), vagy a féllel együtt jogosított vagy kötelezett személy, az, aki a per tárgyát a maga részére követeli, tovább mindaz, akinek jogaira vagy kötelezettségeire a per eredménye kihatással lehet. Ide sorolja még a törvényhozó az előzőekben felsoroltak képviselőjét, és az ő hozzátartozójukat vagy volt házastársát is. Mindezekon kívül nem járhat el bíróként az sem, akit a perben szakértőként, vagy tanúként kihallgattak. Valamint általánosságban az, akitől az ügynek tárgyilagosa megítélése (egyéb okból) nem várható el, elfogultság miatt. A rendelkezéssel gyakorlatilag a törvényhozó kiiktatta a kiskapukat; azok, akik az első felsorolásban nem szerepeltek, ám valamilyen okból kifolyólag elfogultak lennének az ügyvel kapcsolatban (lehet akár az egyik fél barátja, stb.) szintén nem vehetnek részt bíróként a döntéshozatalban.

A következő rendelkezés azt zárja ki, hogy a perben olyan helyi bíróság, megyei bíróság vagy ítélőtábla járjon el, amelynek vezetője az előbb taglalt összes eset valamelyike miatt ki van zárva. Ennek fontossága abban rejlik, hogy a vezető ne tudjon a számára kedvezményezett javára kedvező döntést elérni a bírótársaitól. A per másodfokú elintézéséből az a bíró is ki van zárva, aki a per első fokú elintézésében részt vett. Valamint ugyanennek az eljárásnak az eldöntéséből és a felülvizsgálati kérelem elbírálásából szintén ki van zárva az a bíró, aki az eljárás elhúzódása miatti kifogás elbírálásban részt vett.

A törvény azt is meghatározza, hogy ezeket, a kizáró okokat a bíróságnak hivatalból figyelnie kell, és a bíróság vezetője köteles haladéktalanul bejelenteni, ha vele szemben kizárási ok forog fenn, ha ezt elmulasztja, felelősséggel tartozik. Tehát a kizárási ok esetében a kizárást a bíróság vezetője hivatalból kezdeményezi. Egyéb esetben a kizárási okot a fél is bejelentheti az eljárás bármely szakaszában, vannak viszont olyan esetek is, amelyeknél kötelező a tárgyalás megkezdésekor szólni. A bíró is szólhat, ha észleli saját maga ellen a kizárási okok valamelyikét, ilyen esetben a bejelentésének elintézéséig a perben nem járhat el.

Ha a peres felek valamelyike nyilvánvalóan alaptalanul tesz kizárásra irányuló bejelentést, vagy ha ugyanabban az eljárásban ugyanazon bíró ellen ismételt alaptalan bejelentést tesz, azon kívül, hogy természetesen elutasító határozatot születik, pénzbírsággal is lehet őt sújtani.

Perújítás során nem járhat el az a bíró, aki részt vett a perújítással megtámadott ítélet meghozatalában. Ugyanez érvényes a felülvizsgálati kérelmekkel kapcsolatban is, tehát nem járhat el az a bíró a kérelem elbírálásában, aki a kérelemmel érintett határozatok bármelyikében részt vett.

A következő garancia, amelyikről szót ejtenék, a társasbíráskodás. Első fokon általában az eljáró bíróság egy hivatásos bíróból áll. Kisebb ügyekben egy bírót rendelnek ki az ügy eldöntésére. A társas bíróság főként az eljárás szintjétől függ. Míg első fokon egy bíró jár el, másodfokon már mindig tanácsban születik a döntés, méghozzá egy három tagból álló tanácsban. Az összetétel ilyenkor a következő: középen a tanácselnök foglal helyet, ő jegyzőkönyvezi, vezeti a tárgyalást, mellette foglal helyet az előadóbíró, aki előkészíti a tárgyalást, majd a tanácselnök másik oldalán egy szavazóbíró található, akinek mibenléte nem szorul sok magyarázatra. Annyit megjegyeznek, hogy ha a döntéssel nem egyezik az ő elképzelése, akkor

alkothat különvéleményt. A három bíró döntésénél is van egy meghatározott sorrend, méghozzá a legfiatalabbnak kell először nyilatkoznia, majd őt követik az idősebbek, hogy például tapasztalataikkal, tekintélyükkel ne befolyásolják őt.

A Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati eljárásban szintén három hivatásos bíróból álló tanácsban ítélezik, viszont van lehetőségük öt főből álló tanácsban is döntést hozni, ha az ügy bonyolultsága ezt megkívánja. A társasbíráskodás fő célja az, hogy „több szem többet lát” alapon, a bírók összeadva tudásukat, tapasztalataikat, a legjobb döntést hozzák. Míg az egyes bíró nem igazán vitathatja meg a benne felmerülő kérdéseket bírótársaival, a társas bírók véleményezhetnek, megbeszélhetik egymás ötleteit, korrigálhatják, ha egyikük esetleg félreértett volna valamit, vagyis egy valóban közös döntést hoznak.

A másik oldalról, a vizsgálandó témánk aspektusából figyelve nem hagyhatjuk ki azt a tény sem, hogy ilyen helyzetben, ha nem egy bíró döntésfolyamatáról van szó, a felmerülő szubjektív problémákat szinte kizárhatjuk. Nehezen tudnám elképzelni azt, hogy három magas szinten képzett bíró, egy olyan döntést hozzon, amely valamelyikük szubjektumából ered. Esetleg akár olyat, ami mindhármuk szubjektumában fellelhető okok miatt képez egységes reagálást, így egységes döntést. A társasbíráskodás biztosítja tehát a véleménycserét és a belső kontrollt.

Budapesten létezik egy Bíróképző Akadémia, amit azért sorolnék a garanciákhoz, mert a leendő bírónak kötelező részt venni az itt megszervezett foglalkozásokon, ahol szituációs játékokat is játszanak. Itt ugyanis kiderülhet egyes jelöltekről, hogy nem alkalmasak bírónak, és valószínűleg nem is fogják ezek után kinevezni őket.

Az ügyészek és az ügyvédek szerepe lenne a következő, amit kiemelnék. Ők ugyanis megvédik a peres feleket a bíró önkényétől (ha egyáltalán előfordul ilyen eset). Mind az ügyvédek és mind az ügyészek jogképzett emberek, így jelenlétükben még inkább nem használhat a bíró elfogultsága eszközüül olyan indokokat, ami törvényi kereteken kívüli. Egyrészt figyelemmel kísérik a tárgyaló teremben zajló eseményeket, másrészt segítik ügyfelük helyzetét a kedvező ítéletben bízva.

Nem feledkezhetünk meg a perorvoslati lehetőségek színes tárházáról sem. Abban az esetben, ha úgy érezzük, hogy nem megfelelő ítélet született, jogunkban áll fellebbezni, perújítást kezdeményezni, vagy felülvizsgálatot indíttatni. (A perorvoslatok fajtáinak bemutatását mellőzném, véleményem szerint tanulmányom lényegéhez ennyiben járul csak hozzá.) Ám mindezekon kívül, igazából a legfőbb garancia magában a bíróban kell, hogy legyen.¹²

Végül szeretném pár mondatban a Bírói Etikai Kódexet bemutatni. A Kódex célja a független, pártatlan, hatékony és szakszerű bírói munka elősegítése. Azokat a legfontosabb etikai elveket és magatartási szabályokat tartalmazza, amelyek segítik a bírói hivatás alkotmányos és törvényes rendelkezéseinek végrehajtását, amelyek egyúttal valamennyi bíró részére iránymutatásul szolgálnak. Kifejezésre juttatja a Kódex azt is, hogy a bírák meg kívánnak felelni a társadalom velük szemben támasztott magas elvárásainak is. Ennek érdekében maguk határozzák meg a kiemel-

---

¹² Kondorosi Ferenc – Uttó György – Visegrády Antal: A bírói etika és a tisztességes eljárás. Magyar Közlöny Lap-és Könyvk. Kft., Budapest 2007

kedően lényeges etika elveket és magatartási szabályokat, amelyeket a bírák meggyőződésük és esküjük alapján is követnek.

A Kódex a céljának megjelölése után 3 részre oszlik. Az első alpont a bírói hivatás gyakorlása során tanúsítandó magatartás, ezt követi a magánéletben és a közéletben tanúsítandó magatartás, végül az eljárási rend. Nem kívánám az összes pontot ezekben a részekben ide felsorolni, mert nem tudnék válogatni, hogy melyek lennének a fontosabbak, mert számomra mind azok, így ajánlom áttekintésre magát a Kódexet, azoknak, akiket szintén vonz e témakör.

VI. Saját szemmel, kitekintés a hétköznapiakba

Tanulmányom megírása során, sok helyen kerestem segédanyagot a témámhoz, így került a kezem közé néhány vélemény, aktualitás arról, hogy az emberek, a vitában érdekelt felek mit gondolnak, a bírók objektivitáshoz való hűségéről. A továbbiakban erről ejtenék pár szót. Az egyik jogi fórumon olyan emberek osztották meg egymással tapasztalataikat, akik vagy jogászként, vagy peres félként, illetve bíróként érdekeltek a jog világában. Egy neves bíró egyik előadásán arról számolt be, hogy az utóbbi időben egyre népszerűbb lett a bírók perlése, leginkább indulati és időhúzási okokból. Az előadó elmesélte az egyik ide vonatkozó esetét is, miszerint őt is beperelték már olyanért, hogy az egyik félre rámosolygott, míg a másik félre (e fél állítása szerint) szigorúan nézett és ellenszenvvel viselkedett, amit a fél összefüggésbe is hozott a peresztességgével, azzal, hogy számára a bíró kedvezőtlen ítéletet hozott. Ugyanezzel a köztisztelőnek örvendő bíróval előfordult már olyan is, hogy egyik peres fél 35-ször perelte be, hasonló okokra hivatkozva. A bíró szerint egyébként az ilyen jellegű, bírók elleni kereseteket idézés kibocsátása nélkül szokták elutasítani.

Azért is szöttem bele ezt a történetet a mondandómba, mert ha a peres feleket nézzük, ők sem tehetik meg azt, hogy különösebb indíték nélkül, a nekik nem tetsző ítéletet hozó bíró ellen, azért mert ők nem tudták elfogadni döntését, hirtelen támadást indítsanak, visszaélve azzal a ténnyel, hogy ő is ember, és hivatkoznak a szubjektív ítélethozatalára, mikor már nincs más mentsvár számukra. Ezzel nem lehet játszózni, illetve lehet, de amint a bíró megmondta, értelme nagyon nincs, idézés nélkül utasítják el keresetüket. (Ez nem jelenti azt, hogy sosem lehet egy bíró ellen elfogultság, vagy szubjektivitás miatt pert, vagy vizsgálatot indítani. Csak az egyértelműen indulatból beadott és alaptalan kereseteknek lesz ez a sorsa.)

Egy másik hasonló fórumon, azt taglalták, hogy a bírók szubjektivitása, vajon mely perekben teljedik ki, hol érvényesülhet a legjobban. A legtöbb álláspont szerint a nem vagyoni kártérítései perekben. Itt ugyanis gyakorlatilag szokásjog alapon működik, hogy egy-egy esetre, mekkora összeget szoktak megítélni. Függ a bíró személyes felfogásától, attól, hogy általában mit gondol a nem vagyoni kárról, illetve az életpasztalától; vagy akár attól is, hogy tud-e konzultálni róla más bírókkal. Az indoklás pedig nagy részben homályban marad. Elmondhatjuk viszont, hogy azért vannak bizonyos szempontok, amik alapján körülbelül megítélik a kár mértékét. Véleményem szerint, talán ezekben az esetekben, vagyis a nem vagyoni károk körében kell a leginkább egyéniesíteni; és itt nem is baj, hogy a bíró hagyatkozik a szubjektivitására, jobban meg lehet így ítélni, hogy kit mennyire „ért kár” valójában.

VII. Összefoglalás és következtetések

Már sokszor említettem írásomban: a bírák is emberek. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy szubjektív döntést hoznak. A bírák nagyon sok tanulási, tapasztalati fázison mennek keresztül, mire valóban igazi bírakká válnak. E hosszú kiválasztási folyamat eredményeképp pedig megedződnek, így ivódik beléjük bírói státuszuk. Láthattuk azt is, hogy külső garanciák is vannak a totális szubjektivitás kiiktatására.

De mit is jelent a szubjektum kifejezés? Azt, hogy egyéniség, személyiség az ember énje. Ezt akárhogy is nézzük, nem vehetjük el senkitől, a bíráktól sem. Mindössze annyi a feladat, hogy a tárgyalóterembe belépve a bírák kis időre kint hagyják érzéseiket, cikázó gondolataikat, mindennapi problémáikat és próbáljanak meg csak magára a teremben elhangzottakra figyelni, jól összeszedni minden információt, megtalálni az alkalmazandó jogot, méltányosan használni, és egy objektív helyes döntést hozni.